

מסירות נפש בהלבנת פנים

כבבא מציעא (ג"ח ב') "תני תנא קמי דרב גחמן בר יצחק: כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים, א"ל שפיר קא אמרת, דחוינא ליה דאזיל סומקא ואתי חיוורא".

כבר נזרקה השאלה, אם המלבין פני חברו הוא רוצח ממש, או שהוא רק כמו שופך דמים, דדמי ליה, אבל אינו נידון כמותו.

לכאורה צריך בירור אמאי לא הובא דין זה דהוי כשופך דמים להלכה בספרי הפוסקים, והנה ברמב"ם (הלכות חובל ומזיק פרק ג' ה"ז) כתב, אע"פ שהמבייש שאר העם בדברים פטור מן התשלומין עוון גדול הוא, ואינו מחרף ומגדף לעם, אלא רשע שוטה, ואמרו חכמים הראשונים שכל המלבין פני אדם כשר מישראל בדברים אין לו חלק לעולם הבא, וכן הוא בשו"ע חו"מ (סי' ת"כ סעיף ל"ט); אולם הך דהוי כרוצח לא הזכירו כלל.

והנה גם דנו אם לוקין עליו, דהרמב"ם כתב בהלכות דעות (פ"ו ה"ח), אע"פ שהמכלים את חברו אינו לוקה עליו עוון גדול הוא, והרמ"א הביא בהג"ה שם סעיף ל"ח), "וי"א דמכין אותו מכת מרדות", אמנם כל זה לא משום דהוי כרוצח, אלא כמו שכתב בסמ"ע שם משום דעבר על לאו ד"לא תונו", אבל כיון דהוא לאו שאין בו מעשה, אין לוקין עליו מלקות דאורייתא, וכ"כ בביאור הגר"א.

עוד ראיה נראה דלא הוי רוצח ממש, דהנה הרמב"ם (שם בהלכות דעות) כתב, "במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחברו, אבל בדברי שמים לא חזר בו בסתר, מכלימים אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב". מעתה אם נאמר דהוי רוצח ממש, א"כ מי התיר לשפוך דמיו של עובר עבירה, שאין עליה חיוב מיתה בי"ד? אלא ודאי דהמלבין אינו רוצח ממש, מדאיתנא להכי צריך להבין, אלמה אמר בגמרא (שם ג"ט א'), "אמר ר' יוחנן משום רשב"י: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, מגלן מתמר וכו'", משמע מזה דייהרג ואל יעבור, ולכאורה משום דהוי שפיכות דמים. וא"כ מדוע זה לא נפסק כן להלכה.

אמנם אפשר אולי לומר, דהלבנת פנים הוי בכלל אבזירייהו של רציחה, דגם בזה איכא יהרג ואל יעבור, וכדאיתא בפסחים (כ"ה א'), "כי אתא רבין א"ר יוחנן בכל מתרפאין חוץ מע"ז ג"ע ושפיכות דמים, ע"ז הא דאמרן (לעיל: סכנתא, ואפ"ה עצי אשירה לא וכו'), ומוכח דבאבק עבודה זרה נמי יהרג ואל יעבור. וכן בסנהדרין (ע"א א') "א"ר יהודה א"ר מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא וכו', ימות ואל תעמוד לפניו ערומה וכו'", חזינא נמי מהבא

דאבוירייהו דגילוי עריות גם דינו דיהרג ואל יעבור. וא"כ אותו דבר נאמר גם באבק רציחה, היינו שיהרג ואל יעבור. ומהאי טעמא מוטב שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו.

ואכן ב"שערי תשובה" לרבינו יונה (שער שלישי סי' קל"ט) כתב "והנה אבק הרציחה — הלבנת פנים, כי פניו יחווירו ונס מראה האדום ודומה אל הרציחה וכו', אכן דימו אבק הרציחה אל הרציחה, וכמו שאמרו כי יהרג ואל ירצח, ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חברו ברבים וכו'", ונראה ברור דסבר שהלבנת פנים הוי בה יהרג ואל יעבור, משום דהוי אבק רציחה.

איברא דבשו"ע יו"ד (סי' קנ"ז ס"א) כתב הרמ"א "וכל איסור עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים אע"פ שאין בו מיתה רק לאו בעלמא, צריך ליהרג ולא לעבור". משמע דוקא דאית ביה לאו, אבל אי אפילו לאו לית ביה, אין בו יהרג ואל יעבור.

והנה בהא דהלבנת פנים לא נראה דיהיה לאו, וכמו שמשמע בתוס' בסוטה (י"ב) דכתבו בד"ה גוח לו לאדם: "ונראה האי דלא חשיב ליה (להלבנת פנים) בהדי שלש עבירות, שאין עומדים בפני פיקוח נפש ע"ז, ג"ע ושפי"ד, משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה", משמע דליכא לאו מפורש.

והא דלכאורה משמע מהרמב"ם דאיכא לאו, דכתב בהלכות עדות (פ"ו ה"ח), "המוכיח את חברו וכו' כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות, ת"ל "ולא תשא עליו חטא", מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכ"ש ברבים", אין זו ראייה, משום דפסוק זה במצוות תוכחה נאמר, והרמב"ם רק הסמיכו לכאן. ועוד מסתבר דכוונת הרמ"א המוכא לעיל, במה שאמר "אע"פ שאין בו מיתה אלא לאו", הוא ללאו ממין האיסור דכוותיה חייב מיתה, וא"כ הכא בהלבנת פנים, אע"פ שבו גופו אין לאו, אבל בעיקר דין רציחה איכא לאו, וממילא צריך לומר דהוי ביה יהרג ואל יעבור, וא"כ חזרה לדוכתא קושייתנו הראשונה, מדוע לא נפסקה להלכה האי מימרא דגוח לו לאדם, דבהלבנת פנים נמי איכא יהרג ואל יעבור.

גם צריך להבין את שיטת התוס' בסוטה שהבאנו לעיל, מאי סברי, אי הלבנת הוי מכלל רציחה, א"כ מה שאלתם דיחשוב זאת בהדי שלשה דברים, הרי כבר חשב שפיכות דמים וזה היינו הך, אלא ודאי דהוי הלבנת פנים איזה דין חדש, וצריך ללמוד מה הוא דין זה ומה מקורו.

ועוד קשה לי סוגיות שלמות בפרק החובל בבבא קמא ומשנה ערוכה (שם ד'), דהמבייש חייב בתשלומים, ואי נימא דמלבין פני חברו הוי דינו כרוצח, א"כ צריך להיות בזה דינא דקים ליה בדרכה מיניה ויהיה פטור מתשלומין, אלא ודאי שאינו נדון כרוצח, וא"כ למה אמרינן דגוח לו שיפיל עצמו לכבשן האש, דהיינו שיהרג ואל ילבין, וגם לא מצינו מאן דיתלוק על רשב"י אבוה דהאי מימרא.

ואף שהמבייש בדברים פטור מתשלומין, הנה אמרינן בירושלמי (הובא במגיד משנה הלכות חובל ומוזק פ"ג ה"ח) משום רשב"ל, המבייש את הזקן נותן לו דמי בשתו משלם, ופסק משם הרמב"ם, דבתלמיד חכם חייב לשלם אפילו אם ביישו

רק בדברים, וזה ודאי הלבנת פנים, וא"כ צריך היה להיות פטור משום דקים ליה בדרכה מיניה.

ונראה לומר דיש בזה שני דינים, דבאמת אף אמנם דיש בהלבנת פנים משום שפיכות דמים, וכדאמר בגמרא דאזיל סומקא ואתי חיורא, הנה לגבי דין אינו נידון כרוצה, דאין אנו יכולים לחייבו בכך, וזאת משום דרציחה הוה לה גררי תורה, שצריך שימיתו ממש ויטול את נשמתו, וכל שלא הוציא את נפשו אין אנו יכולים למידן ביה כברציחה, אמנם מאידך המלבין עצמו צריך שיראה במעשה דהלבנת פנים שפיכות דמים ממש, כי זה הוא דינו כלפי שמיא, וכדאמרו במסכת אבות (פ"ג משנה י"א) "המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא", א"כ לגבי דידיה דמלבין עצמו הויה ההלבנה כרציחה ממש, וא"כ לגבי דידיה קיים אף הדין דיהרג ואל יעבור, וע"כ אמרו נוח לו שיפיל עצמו לכבשן האש.

אמנם אנחנו לא יכולים לחייבו שיהרג ואל יעבור, משום שאם כבר עבר והלבין, שוב אין אנו יכולים לחייבו מאומה בדיני אדם, דהרי מצד דין דידן אינו רוצה, א"כ גם לא שייך דנחייבו למסור נפשו, (והא דבשעת הגזירה חייב למסור נפשו גם אערקתא דמסאני (שם בסנתדרין) אף שעל הדבר עצמו אין כל חיוב, שאני התם דזה מצד קדוש השם ולא מצד חומר העבירה, אבל הכא דמצד חומר העבירה אין אנו יכולים לחייבו בכלום, מסתבר גם דלא נוכל לחייבו שיהרג ואל יעבור), ומעתה מדוייק היטב לשון הגמרא "נוח לו", דאין זה חיוב אלא דין בהנהגתו של המלבין, דצריך לראות עצמו כאילו במעשה ההלבנה איכא רציחה.

היוצא מדברינו דאף שבאמת צריך למסור עצמו למיתה ולא להלבין פני חברו, אכן הפוסקים לא יכולים להביא זאת להלכה, משום דאי אפשר לחייבו בזה, ומהאי טעמא חייב גם המבייש בתשלומין, דלא שייך בזה קים ליה בדרכה מיניה, שהרי, בדין ב"ד אינו חייב יותר מן התשלומין ולא מידי.

ולפ"ז יובן גם הא דעובר על דת מותר לביישו, מאחר שאין בזה חיוב מצד דין רוצה, א"כ שוב אין להתחשב בזה כברציחה, וממילא אם אפשר ע"י הביוש להחזירו למוטב, שפיר מותר לביישו, וגם אין המלבין צריך להירתע ממעשה ההלבנה, מאחר שכבר התירו זאת חכמים.

מעתה מובן מה דהקשו בתוס' בסוטה, למה לא חשיב לה בהדי ג' עבירות, משום דאין זה ממש רציחה, מאידך תירוצם אולי הוא כדבריננו, דבהיות ואין זה מפורש בתורה, א"כ אין אנו יכולים לחייבו בזה, ואינו דומה לג' עבירות, וע"כ לא חשיב ליה התם.